

OSTROŻEŃ WARZYWNY W ZBIOROWISKACH UŻYTKÓW ZIELONYCH POJEZIERZA OLSZTYŃSKIEGO

Jacek ALBERSKI

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Katedra Łąkarstwa

Słowa kluczowe: Cirsium oleraceum, naturalne użytki zielone, składniki pokarmowe

Streszczenie

W latach 1998–2000 prowadzono badania na trwałych użytkach zielonych Pojezierza Olsztyńskiego występujących w warunkach dużego uwilgotnienia. Wyodrębniono 49 zbiorowisk roślinnych, w runi których notowano znaczący udział ostrożnia warzywnego (*Cirsium oleraceum* (L.) Scop.) z czego 31 zlokalizowano na glebach organicznych, a 18 na glebach mineralnych. Określono skład gatunkowy metodą Brauna-Blanqueta. Pobrano próbki gleby w celu określenia jej właściwości fizycznych i chemicznych oraz próbki ostrożnia warzywnego (*Cirsium oleraceum* (L.) Scop.) w celu oznaczenia składu chemicznego.

W zbiorowiskach, oprócz ostrożnia warzywnego (*Cirsium oleraceum* (L.) Scop.), z wartościowych gatunków najczęściej występowały: wyczyniec łąkowy (*Alopecurus pratensis* L.), kostrzewa łąkowa (*Festuca pratensis* Huds.), wiechlina łąkowa (*Poa pratensis* L.) i komonica błotna (*Lotus uliginosus* Schk.), jednak w warunkach gleb organicznych notowano mały współczynnik pokrycia powierzchni przez te gatunki. Niezależnie od gleby roślinność badanych zbiorowisk zdominowały gatunki małowartościowe jak śmiałek darniowy (*Deschampsia caespitosa* (L.) P. Beauv.), kłosówka wełnista (*Holcus lanatus* L.), skrzyp błotny (*Equisetum palustre* L.), jaskier rozłogowy (*Ranunculus repens* L.) czy szczaw zwyczajny (*Rumex acetosa* L.). Gleby badanych zbiorowisk miały zbliżoną wilgotność aktualną i pojemność wodną, świadczącą o ich trwale dużym uwilgotnieniu, a także dużą zawartość próchnicy.

Ostrożeń warzywny (*Cirsium oleraceum* (L.) Scop.) wzbogacał w składniki pokarmowe paszę pochodzącą z użytków zielonych o uproszczonym składzie gatunkowym runi. Gatunek ten charakteryzowała duża zawartość w suchej masie białka ogólnego (97,0–194,0 g·kg⁻¹), popiołu surowego (116,0–182,0 g·kg⁻¹), wapnia (32,6–53,7 g·kg⁻¹), potasu (11,9–43,6 g·kg⁻¹) i magnezu (1,6–8,7 g·kg⁻¹).

Adres do korespondencji: dr J. Alberski, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Katedra Łąkarstwa, pl. Łódzki 1, 10-718 Olsztyn; tel.+48 (89) 523-35-64, e-mail: alberj@uwm.edu.pl

WSTĘP

Zmniejszenie opłacalności produkcji rolniczej w latach 90. XX w. spowodowało regres gospodarki łąkowej, przejawiający się zaniechaniem nawożenia i pielęgnacji powodującym zmiany w składzie florystycznym zbiorowisk łąk i pastwisk [TRZASKOŚ, 1997]. Powstają zatem użytki, w runi których maleje udział wartościowych traw i motylkowatych na korzyść roślin małowartościowych, a wolne miejsca opanowują gatunki roślin dwuliściennych. Użytki takie są przedmiotem zainteresowania wielu badaczy, a niektórzy określają je jako łąki ziołowe [KOZŁOWSKI, SWĘDRZYŃSKI, 1996].

Zbiory zielonki i siana świadczą o tym, że obecnie gospodarka na trwałych użytkach zielonych jest prowadzona wybitnie ekstensywnie [JANKOWSKA-HUFFLEJT, ZASTAWNY, OKULARCZYK, 2002]. Problemem otwartym jest wartość pokarmowa paszy z łąk ekstensywnych, która charakteryzuje się mniejszą zawartością białka i fosforu, a wyższym poziomem włókna i mniejszą strawnością [FALKOWSKI, 1996]. W naturalnych zbiorowiskach łąkowych rośliną z grupy ziół i chwastów wzbogacającą paszę w składniki pokarmowe jest ostrożeń warzywny (*Cirsium oleraceum* (L.) Scop.) [KOZŁOWSKI, SWĘDRZYŃSKI, 1996; MIKŁOSZ, OLESIŃSKI, 1971; TRZASKOŚ, 1994].

Celem przeprowadzonych badań było zbadanie składu gatunkowego runi użytków zielonych ze znacznym udziałem ostrożnia warzywnego (*Cirsium oleraceum* (L.) Scop.), a ponadto wykazanie jego przydatności pod względem żywieniowym przez określenie zawartości składników pokarmowych w tym gatunku.

METODY BADAŃ

Badania przeprowadzono na użytkach zielonych Pojezierza Olsztyńskiego. W latach 1998–2000 przeanalizowano 49 obiektów łąkowych, w runi których notowano duży udział ostrożnia warzywnego (*Cirsium oleraceum* (L.) Scop.), z czego 31 obiektów zlokalizowano na glebach organicznych, a 18 na glebach mineralnych. Określono skład gatunkowy runi metodą fitosocjologiczną Brauna-Blanqueta oraz pobrano próbki gleby w celu określenia jej właściwości fizycznych i chemicznych, a także próbki ostrożnia warzywnego (*Cirsium oleraceum* (L.) Scop.) w celu określenia zawartości białka ogólnego, włókna surowego, popiołu surowego oraz makroelementów. Analizy chemiczne gleby wykonano ogólnie przyjętymi metodami: kwasowość – w roztworze KCl o stężeniu $1 \text{ mol} \cdot \text{dm}^{-3}$, fosfor i potas – metodą Egnera-Riehma, magnez – metodą Schachtschabela, wapń i sód – metodą uniwersalną Nowosielskiego, a miedź, cynk, mangan i żelazo – metodą absorpcyjnej spektrometrii atomowej (ASA). W próbach roślinnych oznaczono: włókno surowe – metodą Henneberga Stohmana, azot ogólny – metodą Kiejdahla, fosfor – metodą

wanadowo-molibdenianową, potas, wapń i sód – metodą fotopłomieniową oraz magnez – metodą ASA.

Ponadto wyliczono współczynniki korelacji prostej między niektórymi właściwościami chemicznymi gleby a zawartością makroelementów w roślinie.

WYNIKI I DYSKUSJA

Ostrożeń warzywny (*Cirsium oleraceum* (L.) Scop.) jest gatunkiem charakterystycznym rzędu *Molinietalia* i zespołu *Cirsio-Polygonetum*. W badanych zbiorowiskach występowaniu ostrożnia warzywnego (*Cirsium oleraceum* (L.) Scop.) w runi użytków zielonych najczęściej towarzyszyły wartościowe gatunki traw – wyczyńnic łąkowy (*Alopecurus pratensis* L.), kostrzewa łąkowa (*Festuca pratensis* Huds.), wiechlina łąkowa (*Poa pratensis* L.) oraz rośliny motylkowate – groszek łąkowy (*Lathyrus pratensis* L.) i komonica błotna (*Lotus uliginosus* Schk.), a z grupy ziół i chwastów – krwawnik pospolity (*Achillea millefolium* L.), przywrotnik pospolity (*Alchemilla vulgaris* L. s.l.) i barszcz syberyjski (*Heracleum sibiricum* L.). W analizowanych zbiorowiskach często spotykano niepożądany śmiałek darniowy (*Deschampsia cespitosa* (L.) P. Beauv.) oraz licznie występujący gatunek o małej wartości paszowej – kłosówkę wełnistą (*Holcus lanatus* L.) (tab. 1). Według RYCHNOWSKIEJ, BLAZKOVEJ i HRABEGO [1994] gatunek ten dominuje w siedliskach wilgotnych oraz okresowo posusznych. Wartość paszową runi badanych obiektów zmniejszały również licznie notowane: skrzyp błotny (*Equisetum palustre* L.), jaskier ostry (*Ranunculus acris* L. s.s.), jaskier rozłogowy (*R. repens* L.) i szczaw zwyczajny (*Rumex acetosa* L.). Zdaniem RUTKOWSKIEJ i in. [1999] gatunki te często występują w zróżnicowanych warunkach glebowo-wilgotnościowych, jak również na użytkach, gdzie brak racjonalnego użytkowania. Zwiększony, w stosunku do traw, udział ziół i chwastów obserwowano zwłaszcza na obiektach położonych na glebach organicznych. Według GAJDY i LIPIŃSKIEJ [1999] taki stan jest następstwem ekstensyfikacji użytkowania. Natomiast występowanie w większym nasileniu drżączki średniej (*Briza media* L.), kostrzewy czerwonej (*Festuca rubra* L. s.s.) czy trzęślicy modrej (*Molinia caerulea* (L.) Mch.) według TALLOWINA i in. [1994] oraz TRZASKOŚ [1997] wskazuje na siedlisko ubogie w potas i wapń.

W glebach badanych zbiorowisk notowano zbliżone wartości wilgotności aktualnej i pojemności wodnej, świadczące o ich trwale znacznym uwilgotnieniu (tab. 2). Niezależnie od typu gleby siedliska ostrożnia warzywnego (*Cirsium oleraceum* (L.) Scop.) cechuje lekko kwaśny odczyn i duża zawartość substancji organicznej. Gleby mineralne były ubogie w fosfor i potas, natomiast organiczne wyróżniała duża zasobność w fosfor, a mała – w potas (tab. 3).

Tabela 1. Gatunki najczęściej występujące na łąkach z dużym udziałem ostrożnia warzywnego (*Cirsium oleraceum* (L.) Scop.)**Table 1.** Most frequent plant species in meadows with *Cirsium oleraceum* (L.) Scop.

Gatunek Species	Gleba Soil			
	mineralna mineral		organiczna organic	
	<i>D</i>	<i>WP</i>	<i>D</i>	<i>WP</i>
Trawy Grasses				
<i>Poa pratensis</i> L.	V	557,2	IV	483,3
<i>Alopecurus pratensis</i> L.	IV	904,4	IV	543,5
<i>Holcus lanatus</i> L.	IV	1098,9	IV	646,1
<i>Deschampsia caespitosa</i> (L.) P. Beauv.	IV	482,8	IV	381,1
<i>Festuca pratensis</i> Huds.	III	280,5	III	222,4
<i>Anthoxanthum odoratum</i> L.	II	138,3	II	353,2
<i>Dactylis glomerata</i> L.	II	165,7	II	45,5
<i>Phleum pratense</i> L.	II	83,9	III	480,3
<i>Festuca rubra</i> L. s.s.	II	29,4	IV	551,6
<i>Phalaris arundinacea</i> L.	I	27,8	II	177,4
<i>Arrhenatherum elatius</i> (L.) P. Beauv.	I	13,9	–	–
<i>Briza media</i> L.	I	0,6	I	153,2
<i>Molinia caerulea</i> (L.) Mnch.	–	–	I	71,2
Motylkowate Legumes				
<i>Lathyrus pratensis</i> L.	IV	920,6	III	532,1
<i>Lotus uliginosus</i> Schk.	IV	841,7	IV	475,2
<i>Vicia cracca</i> L.	III	152,2	II	287,1
<i>Trifolium pratense</i> L.	II	84,4	–	–
<i>Trifolium repens</i> L.	I	1,1	II	38,4
<i>Lotus corniculatus</i> L.	I	0,6	–	–
Ziola i chwasty Herbs and weeds				
<i>Cirsium oleraceum</i> (L.) Scop.	V	2055,6	V	2711,8
<i>Achillea millefolium</i> L.	IV	346,7	IV	441,2
<i>Equisetum palustre</i> L.	III	225,6	III	524,6
<i>Alchemill</i> L. s.l.	III	206,1	III	262,1
<i>Ranunculus acris</i> L. s.s.	III	279,4	II	142,5
<i>Heracleum sibiricum</i> L.	III	278,9	III	118,3
<i>Rumex acetosa</i> L.	III	153,3	IV	312,2
<i>Ranunculus repens</i> L.	III	141,7	III	262,8
<i>Scirpus sylvaticus</i> L.	II	331,7	I	298,7
<i>Geum rivale</i> L.	II	247,8	III	487,3
<i>Filipendula ulmaria</i> (L.) Maxim.	II	247,8	III	308,1
<i>Galium mollugo</i> L.	II	167,2	II	197,2
<i>Carex hirta</i> L.	II	111,1	I	66,8
<i>Lychnis flos-cuculi</i> L.	II	3,9	III	54,2
<i>Geranium pratense</i> L.	I	83,3	–	–
<i>Polygonum bistorta</i> L.	I	1,1	II	44,6
<i>Urtica dioica</i> L.	I	0,6	II	86,5

Objaśnienia: *D* – stałość; *WP* – współczynnik pokrycia powierzchni.

Explanations: *D* – constancy; *WP* – coverage coefficient.

Tabela 2. Niektóre właściwości fizyczne gleby**Table 2.** Some physical properties of soil

Wyszczególnienie Specification	Gleba Soil	
	mineralna mineral	organiczna organic
Gęstość objętościowa, g·cm ⁻³ Bulk density	<u>1,19</u> 0,96–1,67	<u>0,65</u> 0,23–1,12
Wilgotność aktualna, % Present moisture content	<u>34,5</u> 9,1–58,0	<u>59,7</u> 20,3–82,9
Pojemność wodna kapilarna, % Capillary water capacity	<u>43,2</u> 21,6–64,1	<u>68,9</u> 31,4–86,8
Pojemność wodna maksymalna, % Maximum water capacity	<u>43,6</u> 22,6–64,8	<u>69,8</u> 32,2–87,6

Objaśnienie: nad kreską podano wartości średnie, pod kreską – wartości skrajne.

Explanation: average values are given above the line, extreme values – under the line.

Tabela 3. Niektóre właściwości chemiczne gleby**Table 3.** Some chemical properties of soil

Wyszczególnienie Specification	Gleba Soil	
	mineralna mineral	organiczna organic
pH _{KCl}	<u>5,8</u> 5,0–6,6	<u>5,8</u> 4,9–6,6
Próchnica Humus, %	<u>6,53</u> 3,10–9,35	<u>30,76</u> 10,15–80,09
N, g·kg ⁻¹	<u>0,34</u> 0,17–0,77	<u>1,22</u> 0,38–2,78
P ₂ O ₅ , g·kg ⁻¹	<u>6,8</u> 2,2–25,1	<u>125,7</u> 27,3–445,0
K ₂ O, g·kg ⁻¹	<u>6,8</u> 3,0–18,0	<u>16,8</u> 5,0–30,0
Mg, g·kg ⁻¹	<u>12,3</u> 1,7–44,0	<u>62,0</u> 9,5–141,9
Ca, g·kg ⁻¹	<u>95,6</u> 56,0–210,0	<u>159,3</u> 74,0–356,0
Na, g·kg ⁻¹	<u>3,3</u> 1,5–6,4	<u>7,8</u> 1,7–37,5

Objaśnienie: nad kreską podano wartości średnie, pod kreską – wartości skrajne.

Explanation: average values are given above the line, extreme values – under the line.

Optymalna zawartość składników mineralnych w suchej masie paszy powinna wynosić: fosforu – 3,0, potasu – 17,0, wapnia – 7,0, magnezu – 2,0 i sodu – 1,5 g·kg⁻¹ [FALKOWSKI, KUKUŁKA, KOZŁOWSKI, 1990]. W ostroźniu warzywnym (*Cirsium oleraceum* (L.) Scop.) oznaczono średnio 138,0 g·kg⁻¹ białka ogólnego w roślinach z gleb mineralnych i 147,0 g·kg⁻¹ w roślinach z gleb organicznych oraz małą zawartość włókna surowego – odpowiednio 175,0 i 159,0 g·kg⁻¹. Wyliczono dużą strawność tego gatunku – 72,5 i 75,4%. W ostroźniu warzywnym (*Cirsium oleraceum* (L.) Scop.), niezależnie od typu gleby, zwraca uwagę duża zawartość wapnia (32,6–53,7 g·kg⁻¹), potasu (11,9–43,6 g·kg⁻¹) i magnezu (1,6–8,7 g·kg⁻¹), a w roślinach z gleb mineralnych wystarczająca pod względem żywieniowym zawartość fosforu i sodu (tab. 4).

Tabela 4. Zawartość składników pokarmowych w ostroźniu warzywnym (*Cirsium oleraceum* (L.) Scop.)

Table 4. Content of nutrients in *Cirsium oleraceum* (L.) Scop.

Składnik Component	Gleba Soil	
	mineralna mineral	organiczna organic
Strawność ogólna, %	<u>72,5</u>	<u>75,4</u>
Total digestibility	69,7–76,0	71,0–80,4
Białko ogólne; Total protein, g·kg ⁻¹ s.m.	<u>138</u>	<u>147</u>
	109–171	97–194
Włókno surowe; Crude fibre, g·kg ⁻¹ s.m.	<u>175</u>	<u>159</u>
	116–213	119–197
Popiół surowy; Crude ash, g·kg ⁻¹ s.m.	<u>153</u>	<u>159</u>
	116–175	116–182
P, g·kg ⁻¹ s.m.	<u>3,2</u>	<u>2,6</u>
	2,3–4,7	1,7–4,0
K, g·kg ⁻¹ s.m.	<u>30,9</u>	<u>24,3</u>
	15,2–40,7	11,9–43,6
Mg, g·kg ⁻¹ s.m.	<u>3,1</u>	<u>4,9</u>
	1,6–7,6	1,8–8,7
Ca, g·kg ⁻¹ s.m.	<u>40,6</u>	<u>42,0</u>
	32,6–47,2	32,6–53,7
Na, g·kg ⁻¹ s.m.	<u>1,9</u>	<u>1,3</u>
	1,0–2,6	0,4–2,4

Objaśnienie: nad kreską podano wartości średnie, pod kreską – wartości skrajne.

Explanation: average values are given above the line, extreme values – under the line.

Dużą zasobność ostroźnia warzywnego (*Cirsium oleraceum* (L.) Scop.) w składniki pokarmowe potwierdzili MIKŁOSZ i OLESIŃSKI [1971], którzy wyka-

zali dużą zawartość białka ogólnego, KOZŁOWSKI i SWĘDRZYŃSKI [1996], którzy oznaczyli dużą zawartość fosforu, potasu, wapnia i magnezu, jak również TRZASKOŚ [1994], która wyróżnia ten gatunek ze względu na dużą zawartość magnezu.

W układzie gleba-roślina, udowodniono statystycznie istnienie dwóch zależności istotnych przy $\alpha = 0,01$, z których wynika, że zawartość potasu w ostrożniu warzywnym (*Cirsium oleraceum* (L.) Scop.) występującym na glebach mineralnych maleje ze wzrostem zasobności gleby w próchnicę, natomiast zawartość Mg rośnie wraz ze wzrostem zasobności gleby w sól (tab. 5).

WNIOSKI

1. Ostrożeń warzywny (*Cirsium oleraceum* (L.) Scop.) występował często w zbiorowiskach trawiasto-ziołowych, w których licznie notowano trawy małowartościowe oraz niepożądane gatunki z grupy ziół i chwastów.

2. Siedliska ostrożnia warzywnego (*Cirsium oleraceum* (L.) Scop.) charakteryzują się dużym uwilgotnieniem, lekko kwaśnym odczynem oraz znaczną zasobnością w substancję organiczną.

3. Licznie występujący w runi łąk ostrożeń warzywny (*Cirsium oleraceum* (L.) Scop.) dzięki dużej zasobności w wapń, potas i magnez wpływa na poprawę wartości żywieniowej pasz.

LITERATURA

- FALKOWSKI M., 1996. Zmiana poglądów na rolę użytków zielonych w produkcji pasz i ochronie środowiska przyrodniczego w świetle najnowszych badań światowych. Rocz. AR Pozn. 284 Rol. 47 s. 5–14.
- FALKOWSKI M., KUKUŁKA I., KOZŁOWSKI S., 1990. Właściwości chemiczne roślin łąkowych. Poznań: Wydaw. AR s. 59–96.
- GAJDA J., LIPIŃSKA H., 1999. Zmiany w składzie gatunkowym runi łąkowej w miarę ekstensyfikacji użytkowania. Fol. Univ. Agricult. Stet. Agricult. 75 s. 67–70.
- JANKOWSKA-HUFLEJT H., ZASTAWNY J., OKULARCZYK., 2002. Gospodarowanie na użytkach zielonych jako wskaźnik rozwoju rolnictwa w Polsce. Woda Środ. Obsz. Wiej. t. 2 z. 1 (4) s. 11–28.
- KOZŁOWSKI S., SWĘDRZYŃSKI A., 1996. Łąki ziołowe w aspekcie paszowym i krajobrazowym. Zesz. Probl. Post. Nauk Rol. z. 442 s. 269–276.
- MIKŁOSZ S., OLESIŃSKI Z., 1971. Skład chemiczny niektórych pospolitych chwastów łąkowych. Zesz. Probl. Post. Nauk Rol. z. 114 s. 127–132.
- RUTKOWSKA B., JANICKA M., SZYMCZAK R., ŚLUSAREK A., 1999. Wpływ warunków siedliskowych i zaniedbania pratotechniki na zmiany florystyczne runi łąkowej. Fol. Univ. Agricult. Stet. Agricult. 75 s. 271–278.
- RYCHNOWSKA M., BLAZKOVA D., HRABE F., 1994. Conservation and development of floristically diverse grasslands in central Europe. Proc. 15th Gen. Meet. EGF s. 266–277.

- TALLOWIN J.R.B., MOUNFORD J.O., KIRKHAM F.W., SMITH R.E., LAKHANI K.H., 1994. The effect of organic fertilizer on a species – rich grassland – implications for nature. Proc. 15th Gen. Meet. EGF s. 332–335.
- TRZASKOŚ M., 1994. Kształtowanie się zawartości magnezu w pospolitych ziołach i chwastach łąkowych z gleb torfowych. Biul. Magnezolog. 5 94 s. 46–49.
- TRZASKOŚ M., 1997. Rola ziół w runi trwałych użytków zielonych. Zesz. Probl. Post. Nauk Rol. z. 453 s. 339–348.

Jacek ALBERSKI

**CIRSIIUM OLERACEUM (L.) SCOP. IN GRASSLAND COMMUNITIES
OF OLSZTYN LAKELAND**

Key words: Cirsium oleraceum, natural grasslands, nutrient components

S u m m a r y

Research was carried out on moist grasslands of Olsztyn Lakeland in the years 1998–2000. Out of 49 plant communities with a marked share of *Cirsium oleraceum* (L.) Scop. 31 were located on organic and 18 on mineral soils. Plant species were assessed with the Braun-Blanquet method. Soil and *Cirsium oleraceum* (L.) Scop. samples were taken to determine physical properties and chemical composition. Chemical analysis of the soil and plant material were made with the commonly applied methods.

In communities with *Cirsium oleraceum* (L.) Scop. the valuable species were mainly represented by *Alopecurus pratensis* L., *Festuca pratensis* Huds., *Poa pratensis* L. and *Lotus uliginosus* Schk. On organic soil, coverage coefficient for these species was low. Regardless of the soil, examined plant communities were dominated by the species of low nutritive value: *Deschampsia caespitosa* (L.) P.Beauv., *Holcus lanatus* L., *Ranunculus repens* L., *Rumex acetosa* L. Soils under examined plant communities showed similar actual moisture and water capacity which proved their permanent moisture, they also contained high percent of organic matter.

Cirsium oleraceum (L.) Scop. enriched the fodder from grasslands of generally simplified plant composition. Dry matter of the plant contained: total protein 97.0–194.0, crude ash 116.0–182.0, calcium 32.6–53.7, potassium 11.9–43.0 and magnesium 1.6–8.7 g·kg⁻¹.

Recenzenci:

prof. dr hab. Piotr Wesołowski

prof. dr hab. Jan Zastawny

Praca wpłynęła do Redakcji 09.01.2004 r.

Tabela 5. Istotne współczynniki korelacji między niektórymi właściwościami chemicznymi gleby a zawartością makroelementów w ostrożniu warzywnym (*Cirsium oleraceum* (L.) Scop.)

Table 5. Significant correlation coefficients between some chemical properties of soil and the content of macroelements in *Cirsium oleraceum* (L.) Scop.)

Właściwości gleby Properties of soil	Zawartość mikroelementów w roślinach Content of macroelements in plant											
	na glebie organicznej in organic soil						na glebie mineralnej in mineral soil					
	N	P	K	Mg	Ca	Na	N	P	K	Mg	Ca	Na
pH	-	-0,414*	-	-0,403*	-	-	-	-	-	-	-	-
Próchnica	-	-	-0,626**	0,487*	-	-	-	-	-	-	-	-
Humus												
N	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
P	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
K	-	0,430*	-	-	-0,451*	-	-0,355*	-	-	-	-	-
Mg	-	-	-	-	-0,559*	-0,417*	-	-	-	-	-	-
Ca	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Na	-	-	-	0,635**	-	-	-	-	-	0,332*	-	-

Objaśnienia: * istotne przy $\alpha = 0,05$; ** istotne przy $\alpha = 0,01$.

Explanations: ** significant at $\alpha = 0.05$; significant at $\alpha = 0.01$.